

ЛІНГВАМЕТАДЫЧНЫЯ АСПЕКТЫ ВЫВУЧЭННЯ ФРАЗЕАЛОГІІ
ПРЫ ВЫКЛАДАННІ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ЯК ЗАМЕЖНАЙ

Людзі ў свеце жывуць у адпаведнасці са сваімі светапоглядам, сістэмай каштоўнасцяў, з'яўляючыся носьбітамі розных моў і культур, і мяркуюць пра іншых на аснове асабістых культурных стэрэатыпаў.

З гэтай прычыны надзвычай важным становіцца асэнсаванне сучасных мэт і задач навучання замежным мовам. Сёння актуальна фарміраванне такіх якасцяў моўнай асобы, якія б маглі забяспечыць эфектыўныя зносіны на мове, якая вывучаецца. Такая пастаноўка пытання фіксуе ўвагу не столькі на фармальных (правільнае маўленне з пункту гледжання лексічных і граматычных нормаў), колькі на зместавых аспектах маўлення і яго ўспрымання, г.зн. асэнсаванне мэты навучання мове як замежнай не абмяжоўваецца рамкамі развіцця ў замежных навучэнцаў навыкаў практычнага валодання мовай як сродкам зносін, а надзвычай важным з'яўляецца фарміраванне кампетэнцыі міжкультурнай камунікацыі. Гаварыць пра паспяховасць яе фарміравання ў замежнага навучэнца можна толькі тады, калі пры зносінах з носьбітамі мовы ён дасягае ўзаемапаразумення ў адпаведнасці з прынятымі культурнымі нормаў і традыцыямі.

Мова з'яўляецца формай выражэння нацыянальнага погляду на свет. Асваенне мовы – гэта шлях да пазнання культуры носьбіта мовы, што служыць асновай узаемапаразумення.

Нельга адрываць мову ад культуры носьбіта мовы. На гэтым грунтуецца ўсе сучасныя канцэпцыі навучання мове як замежнай, што скіроўвае выкладчыка на навучанне міжкультурным зносінам, на адбор моўных адзінак з нацыянальна-культурнай маркернасцю, дзе ўтрымліваецца культурна значная інфармацыя (пра матэрыяльнае, сацыяльнае, духоўнае жыццё носьбітаў мовы). Такімі з'яўляюцца і фразеалагічныя адзінкі (ФА). Кожны народ мае сваё ўспрыманне і асэнсаванне свету і адлюстроўвае гэта ў мове праз адметную сістэму вобразаў. Вывучэнне фразеалогіі дапамагае навучэнцам-замежнікам зразумець адметнасці нацыянальна-культурнага вопыту і традыцыі носьбітаў мовы.

Уключэнне ФА ў змест навучання беларускай мове як замежнай дазваляе студэнтам-замежнікам паўнаважна ўдзельнічаць ў працэсе камунікацыі з носьбітамі мовы. Сучасная лінгвадыдактыка мае пільную патрэбу ў тэарэтычным абгрунтаванні і распрацоўцы метадычнай сістэмы выкладання фразеалогіі мовы навучэнцам-замежнікам. Трэба азначыць, як і якія ФА неабходныя пры навучанні беларускай мове як замежнай, адабраць, вызначыць аб'ём фразеалагічнага матэрыялу для актыўнага валодання і для пасіўнага разумення, які падлягае ўключэнню ў навучальны працэс на розных узроўнях і этапах асваення мовы, метадычна распрацаваць сістэму ўвядзення ФА ў працэс выкладання беларускай мовы як замежнай, распрацаваць сістэму практыкаванняў, накіраваных на ўспрыманне, разуменне і правільнае ўжыванне ФА.

З прычыны нераспрацаванасці метадычнай сістэмы выкладання фразеалогіі беларускай мовы як замежнай, адсутнасці рэкамендацый выкладчык на сучасным этапе самастойна, арыентуючыся на свой вопыт, адбірае ФА для замежнай аўдыторыі, улічваючы частотнасць іх выкарыстання носбітамі, камунікатыўную і краіназнаўчую каштоўнасць.

Асабісты вопыт выкладання беларускай мовы як замежнай дазволіў зрабіць наступныя высновы па выніках працы па вывучэнні фразеалогіі беларускай мовы замежнымі студэнтамі:

1) вывучэнне ФА мовы павінна засноўвацца на разуменні камунікатыўнай накіраванасці навучання беларускай мове як замежнай;

2) вывучэнне ФА мовы павінна адбывацца з першага году навучання;

3) вывучэнне ФА мовы павінна адбывацца паступова, з улікам засваення навучэнцамі-замежнікамі лексічнага і граматычнага матэрыялу;

4) прэзентацыя ФА мовы павінна адбывацца з апорай на лінгвакультуралагічны каментарый;

5) сістэма распрацаваных практыкаванняў павінна быць накіравана не толькі на ўспрыманне і разуменне, але і на выкарыстанне ў маўленні.

Сёння надзвычай актуальнай з'яўляецца задача вызначэння крытэрыяў адбору і спосабаў прэзентацыі ФА, якія ўключаюцца ў аб'ём моўнага матэрыялу. Знаёмства з ФА павінна пачынацца яшчэ на пачатковым этапе, але весці размову пра сістэмнае вывучэнне можна толькі на прасунутым этапе.

Зразумела, што ў межах канкрэтнай metodyкі важна ўлічваць такія «зменныя» параметры, як этап навучання, узровень ведаў навучэнцаў, нацыянальны склад, колькасць вучэбнага часу і інш.

Пры вызначэнні аб'ёму неабходна кіравацца камунікатыўнай каштоўнасцю ФА, нарматыўнасцю. Некаторыя расійскія выкладчыкі-практыкі прапануюць адбіраць па 10–12 ФА ў адпаведнасці з тэматычнымі групамі («Сям'я», «Адукацыя», «Характар чалавека» і інш.). Адбор можа адбывацца па тэматычным прынцыпе, семантычных групам, па апорных словах. Пры гэтым неабходна кіравацца частотнасцю ўжывання ФА.

Для аналізу фразеалагічнага матэрыялу пры навучанні замежнікаў беларускай мове могуць выкарыстоўвацца розныя метады яго прэзентацыі: семантычнае тлумачэнне на беларускай ці роднай мове навучэнца, пераклад па словах, падбор словазлучэнняў, сэнсавая здагадка (у кантэксте), каментарый лінгвакультуралагічнага ці камунікатыўна-прагматычнага характару, выкарыстанне сінонімаў, антонімаў, супастаўляльны аналіз ФА беларускай і роднай мовы навучэнца.

Пасля абавязковых практыкаванняў на асэнсаванне (напрыклад, «Прачытайце сказы, замяніце блізкім па сэнсе словам ці словазлучэннем», «Перадайце змест сказа сваімі словамі» і інш.) можна даваць практыкаванні на засваенне граматычнай структуры ФА (напрыклад, «Пабудуйце сказы, выкарыстоўваючы ФА *белая варона* ў розных склонах» і інш.).

Адпрацоўка навыку выкарыстання ФА ў маўленні прадугледжвае наступныя практыкаванні: «Састаўце характарыстыку чалавеку, выкарыстоўваючы ФА, дадзеныя ў спісе», «Прачытайце сказы, устаўце ФА, якія падыходзяць па сэнсе», «Закончыце апавяданне з дапамогай ФА», «Раскажыце пра пэўны эпізод з жыцця і падбярэце ФА да нейкіх момантаў» і інш.

Адбор ФА ў залежнасці ад лексіка-граматычнай арганізацыі курса, пабудова рознага тыпу заданняў з іх выкарыстаннем – усё разам садзейнічае ўключэнню ФА ў актыўны слоўнік навучэнцаў, падтрымлівае цікавасць да вывучэння мовы, спрыяе разуменню характару беларускага народа.

На пачатковым этапе асваення фразеалагічнага мінімуму мовы неабходны даведнік па фразеалогіі як кампанент вучэбнага комплексу, які ўключаў бы прыклады іх выкарыстання і тлумачэнне значэння.

ФА выкарыстоўваюцца ў вусным маўленні, у літаратуры, у мове сродкаў масавай камунікацыі, надаючы мове адметную выразнасць і эмацыянальную насычанасць.

Вывучэнне фразеалогіі мовы з апорай на культуралагічны падыход з разуменнем мовы як феномена культуры пры выкладанні мовы як замежнай спрыяе фарміраванню ў замежных навучэнцаў адэкватных паводзін у сітуацыях міжкультурных зносін.

Ю. М. Кардубан (Мінск)

КАМПРЭСІЎНАЕ СЛОВАЎТВАРЭННЕ Ў БЕЛАРУСКАЙ І АНГЛІЙСКАЙ МОВАХ: СУПАСТАЎЛЯЛЬНЫ АСПЕКТ

З’ява *кампрэсіі* выступае ў якасці аднаго з самых рэпрэзентатыўных паказчыкаў эканоміі моўных сродкаў. Моўная эканомія як агульнатэарэтычнае паняцце лінгвістыкі мае *дыяхранічнае* і *сінхранічнае* вымярэнне.

Дыяхранічны падыход звязаны перш за ўсё з эвалюцыяй моўнай сістэмы. Так, адной з прычын існавання змен у мове Ш. Балі лічыў тэндэнцыю да сцісласці [1, с. 313]. У дачыненні да фанацыйнай дзейнасці Я. Д. Паліванаў называў эканомію тыповай характарыстыкай, якая дазваляе рабіць высновы пра эвалюцыю мовы [2, с. 60–61]. На думку гэтых даследчыкаў, праявы кампрэсіі – гэта не аднаактныя з’явы, а рэзультат эвалюцыйнага развіцця мовы, звязаны з яе ўспрыняццем, калі па фрагментах пэўнай адзінкі можна зразумець значэнне цэлага.

У сінхранічным плане неабходна згадаць тэорыю А. Марцінэ [3, р. 77], які абгрунтаваў «закон найменшага намагання» (*loi du moindre effort*), у адпаведнасці з якім чалавек растрочвае свае сілы толькі ў той ступені, у якой гэта неабходна для дасягнення пэўнай мэты.

Моўную кампрэсію перш за ўсё звязваюць з такімі адзінкамі, як слова, сказ, тэкст. Акадэмік В. У. Вінаградаў пісаў, што існуе «синтетическое сжатие», і адзначаў, што ў выніку з’яўляецца слова, якое мае меншую колькасць каранёў у параўнанні з утваральнай асновай [4, с. 164]. Па сутнасці, гэта разгляд кампрэсіі на ўзроўні словаўтварэння.